

En llatí 'refugiat' és qui fuig (del verb 'fugere'). Aquests dies són els protagonistes de tots els telenotícies i l'expressió de la misèria moral del món.

Invisibles fins fa ben poc, i situats gairebé a extramurs del dret, els refugiats mostren la misèria moral de la política i la brutal insuficiència dels principis ètics suposadament universals. Una realitat en expansió no pot ser passada per alt. En un món cada cop més globalitzat, condicionat per la por, la guerra i la misèria, cada cop fuig més gent de més llocs i per motius més greus.

Refugiats: Kant o Hardin?

Reportatge de Ramon Alcoberro

Segons l'Alt comissariat de l'ONU per als refugiats, el nombre de persones que demanen l'estatut de refugiat, els desplaçats interns per les guerres i el canvi climàtic i els apàtrides no para d'augmentar exponencialment. L'any 2005 al món hi havia 19,4 milions de refugiats. A principi de 2015 ja n'eren 52,9 milions i molt possiblement a finals d'aquest any ens trobarem amb més de 65 milions de persones sense perspectives ni esperança malvivint en camps insalubres o treballant en l'economia submergida per manca de papers.

Les dades pesen d'una manera insuportable. Enguany (i només fins a finals d'agost) unes 350.000 persones han travessat la Mediterrània de manera il·legal. I n'han mort a la mar al voltant de 2.000 més. A la frontera entre Itàlia i França, Ventimiglia és tancada al trànsit des del juny per evitar l'entrada de refugiats, i les televisions mostren cada dia imatges d'Hongria, Croàcia i Alemanya, del tot superades per l'allau. Tan sols el mes d'agost Hongria va fixar 52.000 exiliats provinents de Sèrbia i es calcula que com a mínim el triple d'aquesta quantitat va aconseguir passar cap a Àustria

sense complimentar els tràmits legals. Quasi dotze milions de sirians han estat desplaçats o han fugit del seu país des de 2011 per la guerra (quatre milions l'any 2014 i ja uns cinc milions enguany, segons sembla). A la proporció, és com si s'haguessin vist obligats a marxar d'Espanya, o a canviar de casa, uns vint-i-tres milions de persones.

Cap a l'estat d'excepció?

Lluny de ser figures marginals en el panorama polític, els exiliats i refugiats

s'estan convertint en els protagonistes d'estats d'excepció permanents. Els empresaris es freguen les mans calculant els beneficis que poden reportar aquests milions de nous nadius i els especialistes en macroeconomia pensen quins impostos apugen per fer front a les despeses que provoca la pressió migratòria. Convertits en excusa per reduir les llibertats, i en pastura de premsa sensacionalista i de partits d'extrema dreta, els refugiats són un escàndol moral i un bon negoci en perspectiva. →

REFUGIATS AL MÓN. L'exiliat és un desconegut i, en conseqüència, tothom es creu autoritzat a projectar sobre ell tota mena de tòpic. Baix a la dreta el filòsof Immanuel Kant i l'ecologista Garret Hardin.

→ Sobretot són políticament rendibles. L'exiliat (i el refugiat) és un desconegut i, en conseqüència, tothom es creu autoritzat a projectar sobre ell tota mena de tòpics. Hem pogut veure com Brussel·les amenaçava d'expulsar Grècia de la Unió Europea per no pagar deutes, mentre ningú no s'ha plantejat expulsar Hongria per torturar refugiats. Però el problema no es resol amb bons sentiments. Croàcia va haver de tancar fronteres després d'haver rebut dotze mil refugiats en només quaranta-vuit hores. Manipulats per uns i altres (víctimes innocents també d'un *bonisme* tòpic) i vivint en condicions límit, és impossible no experimentar

ELS REFUGIATS SÓN VÍCTIMES COL·LATERALS D'ESTRATÈGIES POLÍTIQUES I ECONÒMIQUES

una barreja de compassió i por davant la corrua d'homes, dones i nens que miren de sobreviure travessant fronteres i filferrades o dormint en bordes, en condicions límit. Poblacions no desitjades que han de ser controlades i expressen la "nua vida", despullada de tot valor.

Des de la Convenció sobre l'Estatut dels Refugiats (1951) la definició d'aquesta figura legal és força clara en dret internacional. Diu l'article 2º d'aquest text que és refugiat tota persona que: "Tement amb raó ser perseguit pel fet de la seva raça, de la seva religió, de la seva nacionalitat, de la seva pertinença a un determinat grup social o de les seves opinions polítiques, es troba fora del país del qual té la nacionalitat i que no pot, per causa d'aquest temor, reclamar la protecció d'aquest país; o qui, si no té nacionalitat i es troba fora del país en

que té la seva residència habitual, com a conseqüència de determinats esdeveniments, com a conseqüència d'aquest temor, no pot retornar". El problema és que l'expressió "témer amb raó" resulta més complicada de determinar cada dia. La definició no empara, a més, els refugiats econòmics i al món real, la frontera teòrica entre refugiat polític i refugiat econòmic és perfectament confusa. La por de morir de fam o de misèria no és causa de refugi polític. Morir per creure (o descreure) d'algun déu, sí que ho és. Per això hi ha refugiats de primera i de segona divisió. En tot cas, els refugiats són víctimes col·laterals d'estratègies polítiques i econòmiques que no controlen i la majoria de les vegades ni tan sols entenen.

Kant i el vaixell

La tragèdia dels refugiats que volen entrar a Europa té difícil solució política. I planteja un problema moral que en filosofia s'anomena "el vaixell de Kant". En el seu opuscle *La pau perpètua* el filòsof alemany va escriure que: "el dret cosmopolita s'ha de limitar a les condicions de l'hospitalitat universal" i del dret a l'hospitalitat no ens hem mogut d'ençà del XVIII. Per a Kant hi havia dos tipus de drets diferents, els que té cadascú com a membre del seu propi país i els que posseïm tots els humans com a membres de la humanitat (el famós "dret cosmopolita"). Imaginem-nos ara que un vaixell d'un país foraster s'esfondra davant les nostres costes. Els mariners del vaixell tindrien drets com a humans (el dret "d'hospitalitat universal") però no exactament els drets dels nacionals. No se'ls podria fer esclaus als mariners, però tampoc no tindrien altre dret que el d'un pur visitant en casa aliena.

Durant segles el vaixell kantian ha estat el paradigma que ha fet servir la diplomàcia en temes com la immigració i els refugiats. Formalment semblava un mecanisme inapel·lable, que permetia diferenciar entre drets de l'home (més genèrics) i drets del ciutadà (específics

i particularíssims). D'una banda, es respectaven els drets humans dels qui arribaven i de l'altra no se'ls equiparava mecànicament als nacionals. Però avui aquest model resulta difícilment sostenible com a mínim per tres raons. En certa manera avui els països del Sud són, tots o quasi tots, uns purs vaixells esfondrats i la quantitat de naufragats que ha deixat la globalització és prou bèstia com per no poder gestionar el volum dels qui arriben. A més, la interdependència de l'economia mundial fa que no pugui considerar-se cap país (i enlloc) al marge de fluxos energètics i informacionals que afecten a tots. En la societat global que vivim, cap país no pot ser ric si està envoltat de pobres –i no s'ha descobert la manera d'evitar que la pobrissalla del món acudeixi al banquet del Nord. Finalment, hi ha una raó moral

fonamental: els drets humans (amb tantes contradiccions com es vulgui) són universals i no permeten excepcions a la norma de la dignitat. Allò que Kant anomenà “la comunitat dels pobles de la terra” és també una comunitat de drets. Si l’economia es globalitza i no es globalitzen els drets, és segur que beurem oli.

Un altre vaixell apareix a l’horitzó. És el de Garret Hardin, molt més preocupant i neomalthusian per convicció. Hardin (1915-2003), fou un liberal convençut, un dels pares de la teoria de sistemes i un també dels primers ecologistes històrics. Va argumentar contra la superpoblació, que per a ell era la causa de totes les guerres, i contra la socialització dels recursos naturals, que considerava perjudicial per al medi ambient perquè, aplicant la màxima segons la qual “el que és del comú no és de ningú”, l’únic que s’aconsegueix és malbaratar els recursos. El que ell anomenà “la tragèdia dels comuns” és que la socialització produeix inexorablement misèria. Per a Hardin, ens hem d’acostumar a viure amb límits perquè no tenim un planeta amb recursos inesgotables i, senzillament, no hi ha menjar per a tothom. En un article clàssic, “Living in a Lifeboat”, publicat l’any 1974, va comparar el drama dels pobres del món que volen anar als països del nord amb la situació que es viuria en un bot salvavides que no pot acollir tots els naufragats que hi volen pujar. És molt senzill: si tothom pot pujar a bord, no tan sols hi estarem més estrets. El vaixell s’esfondrarà i tothom (els de dins i els de fora) ens ofegarem plegats. L’ètica del bot salvavides és duríssima però òbvia i s’està aplicant mentre, en teoria, Merkel, Viktor Orbán i Rajoy es declaren compungits per la situació d’uns miserables que difícilment pujaran al vaixell. No deixar pujar ningú ens farà miserables moralment. Triar qui entra i qui no pot entrar significa establir uns criteris que difícilment seran justos. Pujar-los a tots al vaixell i esfondrar-nos junts resulta estúpid. Això és, exactament, un problema moral. ●